

JAK PŘIJÍT K ODBORNÉ INFORMACI - SCHÉMA

Pavel Martínek

Dostat se k odborné informaci ve formě článku je dnes jednodušší než dříve, stále to ale není zadarmo – informace něco stojí. Naštěstí to pro běžného studenta či akademického pracovníka nejsou peníze, ale pouze úsilí při učení se něčeho nového.

V přístupu k informacím neustále probíhají nějaké inovace, které mají za cíl hledání informací zefektivnit a zjednodušit. To však také znamená, že stěží lze vytvořit podrobné schéma práce s informačními zdroji, které by za chvíli nezastaralo. Dnes se každý student 3.LF může dostat k plným textům článků, o kterých by dříve ani nevěděl, že existují, a stáhnout je do svého počítače. To je velké plus, protože ani věda ani diplomová práce se bez aktuálních informací dost dobře dělat nedají a totéž platí i o lékařské praxi. Je ale potřeba nabízené možnosti využít – což je velké mínus, protože tato dovednost se systematicky ani nevyučuje.

Vytvořil jsem proto schéma s vysvětlivkami, které může snad vypadat trochu složitě, ale doufám, že jen do té doby, než podle něj zkusíte něco konkrétního vyhledat. Ozvěte se, prosím, pokud byste v něm našli chyby nebo přišli na to, jak jej dále vylepšit.

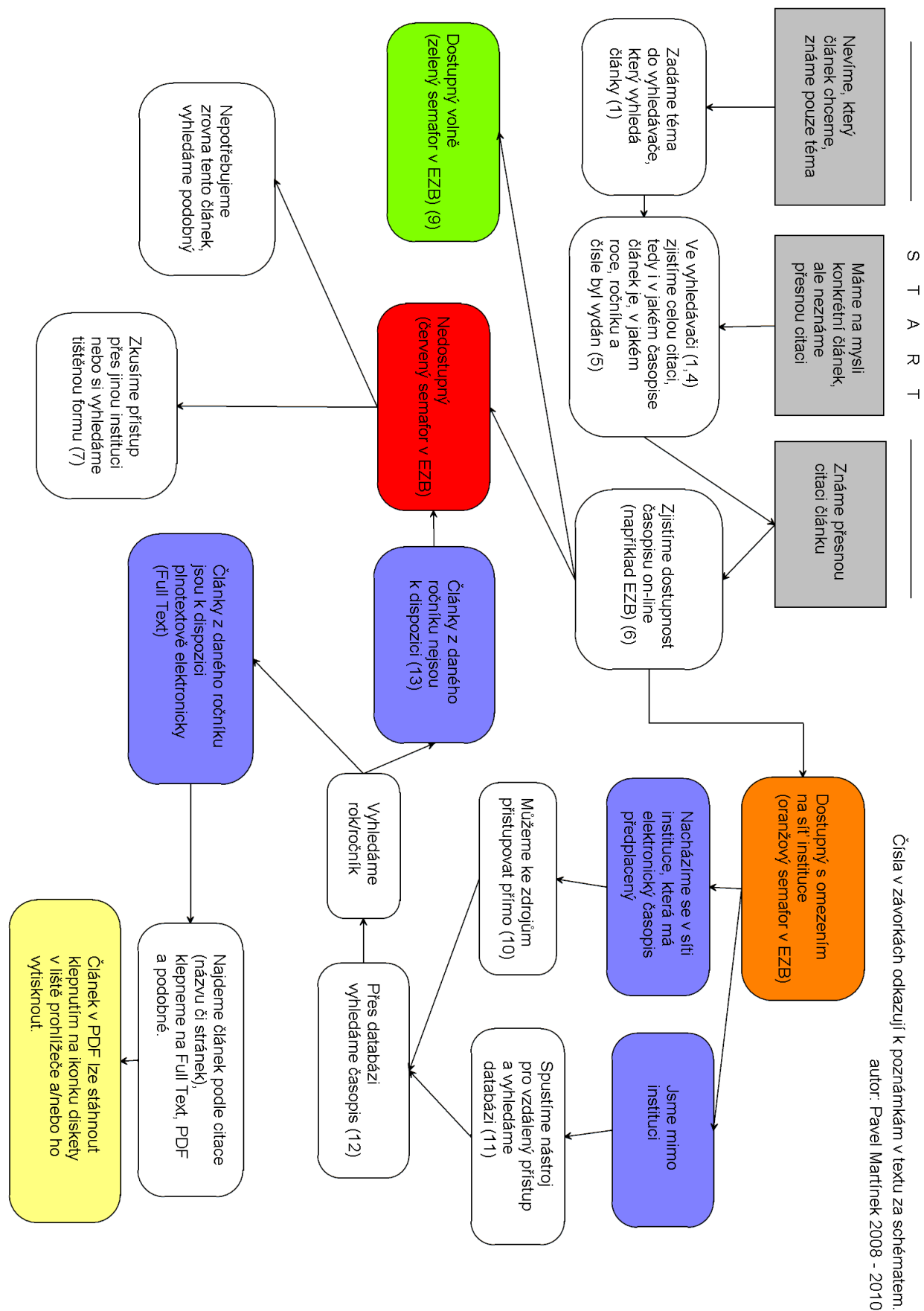
Jedná se o návod, jak najít článek v zahraničním odborném časopise. Při jeho tvorbě jsem myslel na studenty i lékaře, kteří potřebují zpracovat třeba diplomovou či dizertační práci nebo prostě najít nějakou informaci, která v českém odborném písemnictví není dostatečně opublikována.

Některé informace lze často rychleji najít pomocí klasické metody „google medicine“, čili hledáním přes klasické internetové vyhledávače, to ale má svá zřejmá omezení.

Vyhledávání v české literatuře je poněkud odlišné, o serverech podobným těm zahraničním (ProQuest atd) v této chvíli nevím. Je to pochopitelné – trh je daleko menší. Články často jsou dispozici ke stažení, a to buď volně (například www.solen.cz) nebo jen pro předplatitele, kteří vlastní heslo. K článkům se lze dostat i přes běžné vyhledávače, portál Google k tomu například má výborný nástroj Scholar (scholar.google.cz). Nástroj Bibliographia Medica Čechoslovaca (přes www.medvik.cz) umožňuje najít články k tématu a někdy je i přímo stáhnout. Národní lékařská knihovna na svých stránkách (www.medvik.cz) má databázi časopisů, kde lze zjistit domovské stránky časopisu i jeho dostupnost v této knihovně.

Podrobnější a zevrubnější informace o vyhledávání odborných informací naleznete buď ve speciálních knihách nebo na stránkách různých knihoven. Doporučuji například stránky Střediska vědeckých informací 3. lékařské fakulty UK:

<http://www.lf3.cuni.cz/cs/pracoviste/svi/>
<http://wsvi.lf3.cuni.cz/vyuka.html>

POZNÁMKY KE SCHÉMATU

Poznámka 1 - vyhledávače

Použijeme jeden z dostupných vyhledávačů, nejběžnější jsou tyto:

- **PubMed** – abstracta časopisů zejména vydaných v USA, volně přístupný, klasika, www.pubmed.com
- **Scopus** – velmi obsáhlý, zajímavé uživatelské rozhraní, přístupný omezeně (→ pozn. 11)
- **MedLine** či **EmBase** – obsahují více neamerických abstract než PubMed, jsou přístupné omezeně (→ pozn. 11)
- Začíná se prosazovat i **Google Scholar** (scholar.google.com), který je koncipován trochu jinak, než je obvyklé.

Lze vyhledávat dle **klíčových slov** nebo **slov z názvu článku** nebo **z abstractu**, dle **autora** apod. (→ pozn. 2)

Vyhledávač nalezne mnoho článků (pokud jsme zadali široké téma) nebo pouze několik či jeden (zadali jsme úzké téma (→ pozn. 3) nebo přímo název článku). Po rozkliknutí odkazu se objeví abstract - souhrn článku. Podle něj se lze rozhodnout, jestli je to článek, který chceme. Pokud nás zaujalo článků více a chceme brouzdat dále, je možné si je označit a umístit si je do dočasné schránky, což je užitečná funkce, kterou většina vyhledávačů má. Vyhledávače někdy nabízejí u některých článků možnost rovnou si je stáhnout. Pokud jsme zrovna na počítači instituce, která má přístup k časopisu předplacený, či fungujeme například přes EZProxy (→ pozn. 11), je tento postup většinou úspěšný, u článků, které jsou již primárně zdarma jsme úspěšní samozřejmě vždy.

Některé články lze najít jednoduše i (v některých případech dokonce jen) na normálních internetových vyhledávačích typu Google a podobně, a pokud jsou volně přístupné, tak je rovnou i stáhnout.

Poznámka 2 – taktika vyhledávání

Vyhledávání se řídí podobnými pravidly jako v běžných vyhledávačích (např. *google*, *seznam* apod.). Malé zopakování:

- **Uvozovky** se používají, když chceme nalézt pouze celou frázi, např. "*německý ovčák*", tedy nezobrazí se výsledky, kde je pouze *německý* a pouze *ovčák*.
- Stejného efektu docílíme operandem **AND**, ale tehdy nezáleží na pořadí slov. Zadáním *německý AND ovčák* nalezneme texty, kde je *německý* a také *ovčák*, a to v libovolné vzdálenosti obou slov od sebe. Dnes již většina vyhledávačů **AND** předpokládá, kdykoliv napíšeme více slov za sebou.
- **OR** vyhledá text, kde je buď jedno nebo druhé slovo, nebo obě. Tedy texty, kde je psáno o někom *německém* i o jakémkoli *ovčákovi*.
- Nechceme-li, aby se nám zobrazily výsledky s určitým slovem, použijeme operand **NOT**. Např. „*německý ovčák*“ **NOT** *výstavy*.
- Operandy lze různě kombinovat, např. *německý AND (ovčák OR špic) AND krmení NOT výstavy*.

- Některé vyhledávače mají trochu změněná pravidla, která bývají k dohledání na jejich stránkách. Například PubMed má na své úvodní stránce šikové návody pro hledání na něm.

Poznámka 3 – šíře hledání

Je třeba pamatovat na to, že počítač je jen stroj na počítání nul a jedniček a tedy vyhledává přesně podle toho, co jsme zadali. **Pokud nám vyhledá málo článků** a my máme pocit, že by jich mělo být více, je třeba nadefinovat termín tak, aby nebyl **příliš úzký** (třeba použít nadřazené kategorie, např. *psi*, a zkusit i jiné tvary, např. *pes*, *savci*...) **Pokud je vyhledaného mnoho**, je třeba téma naopak **zúžit** nebo **přidat další specifikace** (např. kromě dalších klíčových slov ještě autora, rok vydání apod.) To všechno si ve vyhledávačích lze navolit.

Poznámka 4 – další funkce vyhledávačů

Vyhledávače jsou sice hlavně pro hledání, ale lze využít i jejich **další velmi užitečné funkce**. Některé například umějí zobrazit, kolikrát a kde byl článek citován (což umožňuje mimo jiné identifikovat novější články na stejné téma) nebo vyhledat články podobného tématu, jindy zobrazí podmínky dostupnosti článku, někdy se dá kliknout na odkaz a článek rovnou plnotextově stáhnout... Pokud nepotřebujeme celý článek, ale stačí nám abstrakt (souhrn článku), můžeme skončit svou práci u vyhledávačů, protože většinou obsahují **abstrakta**.

Poznámka 5 - citace

Odkaz ve vyhledávači obsahuje i název časopisu, většinou ve zkrácené podobě např. PubMed:

Profiles of decline in activities of daily living in non-Alzheimer dementia.
Wicklund AH, Johnson N, Rademaker A, Weitner BB, Weintraub S.
Alzheimer Dis Assoc Disord. 2007 Jan-Mar;21(1):8-13.
PMID: 17334267 [PubMed - indexed for MEDLINE]

To by po kosmetických úpravách byla vlastně citace ve správném formátu. Zde se časopis jmenuje *Alzheimer Disease and Associated Disorders* (PubMed používá zkratky názvů časopisů, ale celý název lze zjistit, pokud podržíme kurzor nad zkratkou). Se zkratkou je možné normálně operovat, není třeba vypisovat celé jméno žurnálu (lze ho ale najít třeba v EZB (→ pozn. 6)). Číslo vydání časopisu je v závorce, zde jde o 1. číslo, ročník 21, rok vydání 2007, článek je na stránkách 8 až 13.

Poznámka 6 - EZB

Většinou lze snadno zjistit, ke kterým zdrojům má instituce přístup, za jakých podmínek a přes jaké databáze. Mnoho institucí (nejen knihovny lékařských fakult) používá databázi knihovny v Řezně – EZB. Instituce na tento zdroj většinou odkazují na svých stránkách (u 3.LF se jedná o Středisko vědeckých informací, odkaz na EZB je i v EZProxy a PEZ (→ pozn.11)).

V EZB se po zadání jména časopisu nebo jeho zkratky zobrazí **podmínky dostupnosti** a další detaily a případně (v závorce za názvem žurnálu) **název databáze**, kde jsou články z daného časopisu ke stažení (to jsou prakticky vždy OVID, ProQuest nebo EBSCO Host, tedy pokud se nám název databáze neobjeví, máme tři možnosti, kde hledat).

Poznámka 7 – jiné zdroje

Červený semafor vůbec neznamená prohru. Již máme citaci článku, který chceme a je velmi pravděpodobné, že některá z dostupných knihoven má tištěnou verzi časopisu. Ověříme si, zda knihovna má příslušné číslo časopisu na skladě (například pro Národní lékařskou knihovnu přes www.medvik.cz) a vypravíme se tam.

Existuje ještě další možnost, která se jmenuje **Meziknihovní výpůjční služba. Článek** v tomto případě **sežene instituce** – fakulta či knihovna. Takto lze získat prakticky téměř každý článek. Zaměstnanci fakult tuto službu mívají u fakultní knihovny zdarma.

Také je možné pokusit se napsat autorovi článku (→ pozn. 14).

Poznámka 8 – opožděný přístup

Přístup k některým žurnálům, resp. databázím je natolik drahý, že si fakulta může dovolit zaplatit pouze odlehčenou verzi – v tomto případě licenci **opožděnou** (delayed) například o 2 roky. Nedostaneme se tedy k úplně nejnovějším článkům on-line, ale musíme si na ně stanovenou dobu počkat, než půjdou stáhnout – to už ale může být pozdě, proto může být jedinou volbou použít jiné zdroje.

Poznámka 9 – volně přístupné články

U časopisů, které jsou plnotextově volně přístupné, stačí často pouze **kliknout na název časopisu v EZB** (→ pozn. 6) a dostaneme se tak na stránky časopisu se stažitelnými články.

Volně přístupné články mají i některé velmi renomované časopisy. Například New England Journal od Medicine má mnoho starších článků zdarma (www.nejm.org), dalším příkladem jsou stránky The Cochrane Collaboration (www.cochrane.org).

Poznámka 10 – přímý přístup

Pokud se připojujeme z počítače instituce, která má přístup k elektronickému časopisu, můžeme **rovnou klepnout na název žurnálu v EZB**, i když má oranžový semafor.

Nebo se můžeme připojit k odpovídající „databázi“ (u Univerzity Karlovy například přes pez.cuni.cz). **Někdy** můžeme plný text získat **přímo odkazem z vyhledávače** (→ pozn. 1)

Poznámka 11 – vzdálený přístup

I když se nenacházíme zrovna na počítačích v instituci, která má přístup k elektronickému časopisu, nemusí to nic znamenat. Mnoho knihoven a univerzit totiž umožňuje připojit se z domova tak, jako bychom v nich zrovna byli. Je dobré si uvědomit, že pokud máme kartičku například do Národní lékařské knihovny, či do Národní knihovny, máme s ní přístup i do těchto zdrojů.

Budu se zabývat Univerzitou Karlovou. Ta má dva nástroje: Portál elektronických zdrojů (pez.cuni.cz) a EZProxy (ezproxy.is.cuni.cz). Portál elektronických zdrojů lze ke vzdálenému přístupu použít také, ale EZProxy je zkonstruován přímo pro tento účel, a pracuje se s ním lépe.

Po otevření EZProxy se přihlásíme (jméno a heslo je stejné jako heslo pro přihlášení například k SISu, při problémech se lze zeptat na Středisku vědeckých informací fakulty) a můžeme se dostat ke všem zdrojům, které má fakulta předplacené. Takto si lze číst třeba nejnovější články z New England Journal of Medicine, zkoumat souhrnné informace na DynaMedu (přes EBSCO Host) nebo hledat na Scopus či MedLine. A hlavně, dostat se k plným textům všech možných časopisů (→ poz. 12). Je dobré používat prohlížeč, který podporuje otevření více stránek („záložek“) v jednom okně a otevírat zdroje z hlavní stránky

EZProxy do nových záložek, abychom nemuseli EZProxy otevírat stále znovu. Pokud jsme na fakultě, vzdálený přístup samozřejmě nepotřebujeme a postupujeme podle → *bodu 10*. Knihovny většinou mají na svých stránkách podrobné instrukce k práci s těmito nástroji.

Poznámka 12 – „databáze“

Ovládání „databází“ je rozdílné a mění se, proto je třeba použít hlavně intuici, ale v základě fungují všechny stejně, proto nabídnu pár rad. Když otevřeme databázi, můžeme být na začátku vyzváni, abychom **vybrali databáze**, které pod ni spadají. Vybereme buď **všechny** (proč ne, když je to zadarmo) nebo tu, která nám nejvíce vyhovuje nebo vypadá jako nejužitečnější pro náš účel. Pak se dostaneme většinou na okno hledání. Je nám nabízeno fulltextové vyhledávání (→ *pozn. 2*), ale to nepřináší vždy optimální výsledky. Já osobně považuji vyhledávání v PubMedu, Scopusu apod. za mnohem lepší a tedy v databázích přepnu na vyhledávání na **hledání v názvech časopisů** (např. záložka *Publications*) a nebo si zobrazím přímo jejich seznam, je-li to v nabídce (např. *Browse Journals*). Samozřejmě i tyto nástroje mají spoustu dalších funkcí, které můžeme objevovat – viz návody na stránkách databází.

Poznámka 13 – staré články

Články se dříve distribuovaly pochopitelně pouze na papíře. Dnes je jejich plnotextové vystavení samozřejmostí. To, od kterého roku jsou články k dispozici plnotextově, je variabilní, ale pravdou je, že některé databáze obsahují plno naskenovaných článků, které byly vydány v době před érou rozvoje elektronické komunikace, tedy **nenecháme se odradit rokem vydání např. 1987**.

Poznámka 14 – korespondence s autorem

Pokud článek nelze stáhnout, můžeme se pokusit kontaktovat autora, aby nám článek poslal. E-mailovou adresu korespondujícího autora lze zjistit například, když rozklikneme článek na PubMedu. Adresa občas buď uvedena není nebo nefunguje, a my pak musíme psát druhému nebo třetímu autorovi, jejichž maily na PubMedu jsou občas také. Bývá různě složité získat tu správnou a funkční adresu. Autorovi lze napsat prostě a jednoduše (ale anglicky), jestli by nám prosím nemohl poslat svůj článek a připojíme přesnou citaci.

Poznámka 15 – nakonec

Citace na konci článků jsou velmi užitečné (také) v tom, že mezi nimi můžeme najít něco vypadajícího slibně. Často se tak podaří najít ten článek, který jsme potřebovali, ale doposud jsme to nevěděli.

Pokud hledáme intenzivně, může se nám stát, se nám hledání rozkošatí natolik, že máme 200 „klíčových“ článků. Hledání je inspirující, ale někdy až příliš, a je třeba držet jej v mezích, abychom alespoň zhruba sledovali linii tématu, které řešíme.